

М. С. Сергєєва

ДЕРЕВ'ЯНІ АРТЕФАКТИ З РАЙКОВЕЦЬКОГО ГОРОДИЩА

Аналіз дерев'яних артефактів з Райковецького городища уможливив визначити деревину — сировину для місцевої деревообробки, використання її для зведення захисних конструкцій і будівель, а також дрібних побутових виробів.

Ключові слова: Давня Русь, Дніпровське правобережжя, Райковецьке городище, деревообробка, ділова деревина.

ВСТУП

Під час розкопок Райковецького городища (нині Бердичівського р-ну Житомирської обл.) у 1929—1935 рр. Т. М. Мовчанівський отримав доволі значну кількість дерева кінця XII — першої половини XIII ст. — від залишків конструкцій захисних споруд, які збереглися відносно задовільно, до дрібних виробів різного призначення. Такі знахідки є важливими для вивчення не тільки матеріальної культури давньоруського населення Дніпровського правобережжя, але й культури Русі загалом. Через зрозумілі причини (за винятком окремих пам'яток, де збереженню дерева сприяє характер ґрунту) виробів з цього матеріалу обмаль. У цьому сенсі матеріалам з Райковецького городища «пощастило», бо воно загинуло у пожежі, і дерево дійшло в обвугленому стані. Це й уможливило звернутися до нього, що важливо для визначення складу ділової деревини і реконструкції місцевих сировинних ресурсів для деревообробки. Вивчення археологічної деревини, як і загалом біоархеологічні студії, розпочалось в Україні нещодавно, проте ці напрями через дедалі більший інтерес до палеоекологічних і біоекономічних аспектів діяльності давнього населення розвиваються доволі інтенсивно.

© М. С. СЕРГЄЄВА, 2018

Т. М. Мовчанівський (б. р.), підбиваючи підсумки вивчення городища, приділив увагу і дерев'яним артефактам, зокрема визначенню деревини деталей конструкцій. Текст дійшов у рукописному вигляді, оскільки 1938 р. вчений був репресований. Завважимо, що це фактично перше звернення до археологічного дерева в українській науці. Пізніше цей рукопис став основою монографії В. К. Гончарова (1950), присвяченої цій пам'ятці, хоча дерево спеціально не вивчалось. Надалі райковецька колекція (зокрема й дерев'яні вироби) була розпорошена по різних музеях, багато чого загубилося. Незначна частка матеріалів зберігається у фондах Інституту археології НАН України. До них і звернемося.

Загалом можна виділити два інформаційні блоки, що стали підґрунтям цієї роботи. Перший блок — це архівні дані, цебто інформація Т. М. Мовчанівського, що переважно стосується деревини будівельних конструкцій. Другий блок становить наше дослідження, виконане за невеличкою колекцією дерев'яних виробів, що зберігається в Наукових фондах Інституту археології. З-поміж них є ручка ножа, фрагмент прядильного гребеня, фрагменти вирізаного і виточеного посуду.

В основі діагностики деревини лежать особливості мікроструктури, характерні для кожного роду дерев. Сутність методу зводиться до вивчення дерева за трьома розрізами, потім результати порівнюються з даними визначників деревини.

Визначники, в яких представлені дані про основні породи дерев Східної Європи, видавалися неодноразово (Сукачев 1940; Гаммерман, Никитин, Николаева 1946; Вихров 1959). За відносно задовільної збереженості структури

дерева його породи можна визначити до роду, іноді до родини.

БУДІВЕЛЬНА ДЕРЕВИНА

Як указувалось, у рукопису Т. М. Мовчанівський (б. р.) надав визначення деревини окремих деталей конструкцій, зокрема згадуються дуб, береза і липа. Березові і дубові конструкції, а також деталі з липи й клена автор пізніше відзначив в опублікованому попередньому огляді дослідженні городища (1935, с. 136).

Основним будівельним матеріалом був дуб. З нього зведена переважна більшість будівельних конструкцій, зафіксована також деталь інтер'єру з дуба — дошка лавки. Але серед деревини, яка має відношення до житлових клітей першого ряду, подекуди також траплялася береза, а серед невизначених уламків конструкцій виявлено липу і клен.

Бердичівський р-н Житомирської обл., де розміщене городище, — це власне лісостепова смуга. Лісостеп правобережного Дніпра більше заліснений порівняно з лівобережною частиною, тож мешканці городища не мали нестачі сировини для деревообробки. Поширення дуба як основної породи формування лісу обумовило його широке використання як ділової деревини і палива. За нашими спостереженнями, дуб виявлено на всіх пам'ятках лісостепового Дніпровського Лівобережжя, де він суттєво переважає. Отже, перевага цієї деревини на Райковецькому городищі була очікуваною, особливо враховуючи й те, що значення деревини дуба як основного будівельного матеріалу, особливо у фортифікаційних спорудах, доведено і не потребує окремої уваги.

На березовій деревині як будівельному матеріалі варто зупинитись окремо. Її властивості, а саме те, що вона легко піддається гниттю і вразлива до грибкових уражень, особливо у середовищі з підвищеною вологістю, не дуже сприяють її використанню як будівельного лісу. У сучасному дерев'яному будівництві березу іноді використовують у тимчасових або допоміжних спорудах (Плотников 1924, с. 32; Носиков 1955, с. 16), проте її роль незначна. Та все ж факти використання берези у вказаній галузі фіксуються для доби середньовіччя регулярно. Береза трапилася серед колод дерев'яних конструкцій ранньослов'янського Зимнівського городища VI—VII ст. на Волині (Ауліх 1972, с. 11), серед захисних конструкцій давньоруського Вишгорода, XI ст. (Раппопорт 1956, с. 101). Березу використано у конструкції давньоруського колодязя в Автуничах на Чернігівщині — стовпи в нижній її частині, опорах зрубу (Готун 2003, с. 180), частково для спорудження будівлі на поселенні Ліскове 2, теж Чернігівщина (Шекун, Веремейчик 1999, с. 33—34). З цієї деревини виготовлені дошки перекриття будівлі кінця XI ст. на Червоній

(нині Контрактовій) площі, 4 на Київському Подолі (Сагайдак, Занкин, Тимошук 1987, с. 15). Серед зразків дерева з городища Тітчиха боршевської культури Подоння, пов'язаних з будівельними конструкціями, відзначено 15 таких, що належали дубу і один березі (Раскатов 1965, с. 266—267). На Півночі Русі береза зафіксована у Новгороді (Хатер 1999, с. 52) і Городку на Маяті давньоруського часу (Тарабардина 2008, с. 55). Настил між будівлями на березових лагах зафіксований у давньоруському Давид-Городку у Білорусі (Лысенко 1969, с. 367). У Центральній Європі також засвідчено використання берези як будівельного матеріалу, зокрема у Гданьську (Byrska 1955, s. 221; Barnucz-Gurpieńiec 1974, s. 89), є інформація, що у конструкціях X—XI ст. вона посідає друге місце після дуба. Отже, маємо вже достатньо матеріалів, які уможливають розглядати березу як один з видів будівельної сировини.

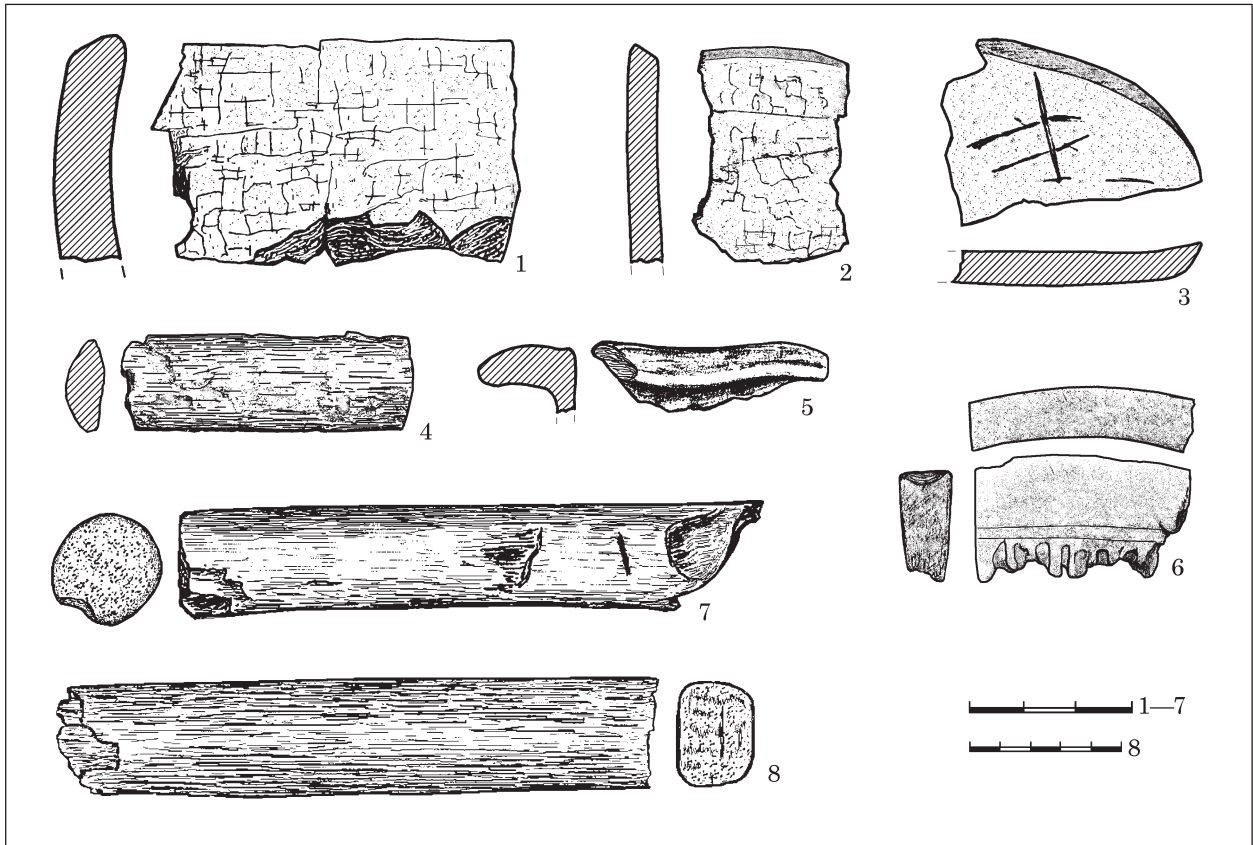
Загалом варто мати на увазі, що використання березової деревини у будівельній справі за доби середньовіччя (зокрема у Давній Русі), хоча й відмічене не часто, фіксується у великому ареалі та протягом тривалого часу. Отже, це дерево могли використовувати як будівельний матеріал, особливо для верхніх вінців споруди або за браку дуба та інших порід дерева, придатних для будівництва. Одним із пояснень може бути доступність березової деревини, що особливо важливо у разі проведення термінових робіт.

Єдиним свідченням використання липи як матеріалу для зведення конструкцій П. О. Раппопорт (1956, с. 105) назвав залишки липових брусів з Райковецького городища. Проте їхня фрагментарність (Мовчанівський б. р., с. 65; 1935, с. 136) унеможливило навіть приблизно інтерпретувати вказані рештки липової деревини. Не виключено, що вони походять від деталей внутрішніх конструкцій. Принаймні таке використання липи є цілком логічним, зважаючи й на те, що вона легко піддається обробці різними інструментами. Липа м'яка і не розтріскується, її легко стругати, обробляти різальними знаряддями. Але вона не придатна для будівництва, оскільки недовговічна, нетривка і піддається деформації, гниттю і враженню грибок.

Є також єдина згадка про залишки кленових брусів, виявлених на Райковецькому городищі, проте без вказівки на джерело інформації (Мовчанівський, 1935, с. 136). Цей факт слід розглядати як виняток, адже ніде на давньоруських пам'ятках клен як будівельна деревина поки що не зафіксований.

ДРІБНІ ВИРОБИ

Щодо дерев'яних виробів з Райковецького городища, то попри чисельність їх нам доступні не багато — лише ті, що потрапили до Науко-

Райковецьке городище. Дерев'яні вироби: 1 — вінця вирізаної товстостінної посудини; 2 — вінця посудини; 3, 5 — фрагменти виточеного посуду; 4 — фрагмент бондарного обруча(?); 6 — фрагмент прядильного гребеня; 7 — руків'я ножа; 8 — фрагмент руків'я лопати (?)

вих фондів Інституту археології. Розглянемо кожен предмет.

Вінця великої товстостінної вирізаної посудини, не профільовані, від глибокої посудини з прямими стінками (рисунок: 1). Товщина стінки 1,0 см. Такий посуд відносять до тарних емкостей для сипких речовин. Подібні походять з гори Киселівка у Києві (Сергеева 2010, рис. 3: 1, 2), Чернігова (Сергеева, Черненко 2016, рис. 4), Воїнської Греблі (Сергеева 2015, рис. 12: 2; 14: 1—6). Їхні стінки зазвичай ще товщі — до 3,0 см, проте трапляються й екземпляри з відносно тонкими стінками. Наприклад, стінки фрагментованої посудини з Колодяжина мали товщину 0,35—0,50 см (Сергеева 2011, с. 99).

Матеріал райковецької посудини визначається як береза. Використання деревини берези з такою метою на інших давньоруських пам'ятках поки що не зафіксовано.

Вінця вирізаної посудини, не профільовані (рисунок: 2). Мабуть, також від посудини циліндричної форми. Стінка завтовшки 0,6 см. Невеликі розміри фрагменту унеможливають визначити призначення посудини. Не відомий і контекст знахідки. Матеріал — вільха.

Денце виточеної посудини, фрагмент. Збереглося графіті, продряпане тонким вістря: дві паралельні риси перекреслені третьою (рисунок: 3). Матеріал — вільха.

Вінця виточеного блюда, фігурно профільовані (рисунок: 5). Матеріал — вільха.

Гребінь прядильний, фрагмент (рисунок: 6). Зубці пропиляні спеціальною пилкою уздовж волокон, ширина пропилу між зубцями становить 1,5 см. Товщина фрагменту 1,0 см. Така товщина вказує, що фрагмент походить від великого гребеня. Такі гребені використовували для чесання льону і конопель. Куделю настромлювали на гребінь і розчісуванні її меншими гребінками (Филиппов 1913, с. 239). Виходячи з розмірів, знахідку можна трактувати як гребінь для куделі. З обох боків уздовж зубців збереглися по дві паралельні лінії, прокреслені тонким лезом або вістря, імовірно, ножа. Ці лінії маркували лінію зубців і навряд чи призначалися для оздоблення гребеня.

Матеріал гребеня — груша.

Руків'я ножа, обламане з одного боку (рисунок: 7). У перетині майже кругле. Поліроване. Довжина фрагменту 10,8 см, діаметр 1,8 см. Виготовлене з вільхи.

Руків'я лопати (?), фрагмент (рисунок: 8). Довжина обламаною з обох боків фрагменту 19,5 см, перетин 3,4 × 2,8 см. Виготовлений з дуба. Подібні руків'я лопат, виявлені у Києві і Автунічах.

Фрагмент виробу з розколеної уздовж гілки (рисунок: 4), імовірно, рештки бондарного обруча. Виготовлений з ліщини.

ВИСНОВКИ

Отже, серед деревини — сировини для виготовлення різних речей — представлені місцеві широколистяні породи. Вибір їх становить певний інтерес. Скажімо, виготовлення лопат з дуба є звичним. З цього матеріалу виготовлені лопати з Києва (визначення автора) та Автуничів (Заєць 1995, с. 177).

Матеріал райковецького гребеня — груша є доволі рідкісним прикладом використання деревини плодового дерева у давньоруській деревообробці. Поки що це єдиний гребінь з деревини груші, виявлений на пам'ятках Південної Русі. Проте етнографічні матеріали свідчать, що деревину груші використовували для виготовлення гребенів, і вона посідала друге місце після клену місце у цій справі (Заикин 1904, с. 39).

Незвичною є перевага виробів з вільхи. Деревина вільхи — однорідна за будовою, м'яка, легка, мало коробиться при всиханні. Вона добре обробляється: ріжеться і полірується. Та попри це на переважній більшості пам'яток Південної Русі, де виявлено виточений посуд, використання для того вільхи поки що майже не зафіксовано. Єдиний приклад — з вільхи виточена невеличка гострореберна мисочка з Колодяжина (Сергеева 1911, с. 102). Доволі багато виточеного з вільхи посуду, що посідає третє місце після посуду з клена та ясеня, виявлено у Новгороді (Колчин 1968, табл. 1). Враховуючи придатні для того властивості цієї деревини, можна припустити, що на Півдні Русі її значення в токарній справі могло бути дещо більшим, ніж це зафіксовано за наявними матеріалами.

Щодо поширення вільхи як матеріалу для виготовлення руків'їв для ножів, то у нас обмаль матеріалів для будь-яких висновків. Описане руків'я з Райковецького городища поки що єдине для Південної Русі. Проте вільха як матеріал для руків'я визначена автором серед визначених київських матеріалів XVII—XVIII ст. (Попштова площа, дослідження 2015 р.).

З ліщини традиційно виготовляли обручі для бондарних виробів, тож цілком слушно трактувати фрагмент з цієї деревини саме як решток обруча. Фрагменти обруча з ліщини виявлені також у Колодяжині (Сергеева 2011, с. 100). Вкажемо, що ліщину в Україні використовували з цією метою до XX ст. (Богомазова 1999, с. 78, 93).

Отже маємо інформацію про використання таких порід як ділової деревини. Це дуб (*Quercus* sp.), вільха (*Alnus* sp.), береза (*Betula* sp.), липа (*Tilia* sp.), груша (*Pyrus* sp.), ліщина (*Corylus* sp.). Вказані породи належать переважно до лісової рослинності за винятком груші — це могло бути що плодове садове дерево, що груша дичка. Отже у різних галузях деревообробки використовували місцеві ресурси.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що загалом стадію вивчення середньовічного викопного вугілля на території України можна охарактеризувати як початкову, цебто як стадію накопичення матеріалу. Отже, висвітлені тут дані розширюють наявну базу з археологічного дерева. Подальше накопичення таких фактів уможливить задіяти їх, разом з іншими, для вивчення палеоекології та господарчої діяльності стародавнього населення Східної Європи, зокрема й населення Давньої Русі.

ЛІТЕРАТУРА

Ауліх, В. В. 1972. *Зимнівське городище — слов'янська пам'ятка VI—VII ст. н. е. в Західній Волині*. Київ: Наукова думка.

Богомазова, Т. Г. 1999. *Кустарные деревообрабатывающие промыслы украинцев в конце XIX — начале XX вв. (производство деревянной утвари)*. Санкт-Петербург: Музей антропологии и этнографии им. Петра Великого.

Вихров, В. Е. 1959. *Диагностические признаки древесины главнейших лесохозяйственных и лесопромышленных пород СССР*. Москва: АН СССР.

Гаммерман, А. Ф., Никитин, А. А., Николаева, Т. Л. 1946. *Определитель древесины по микроскопическим признакам с альбомом микрофотографий*. Москва; Ленинград: АН СССР.

Гончаров, В. К. 1950. *Райковецкое городище*. Киев: АН УССР.

Готун, І. А. 2003. Типи будівель. В: Моця, О. П. (ред.). *Село Київської Русі (за матеріалами південноруських земель)*. Київ: Шлях, с. 156-182.

Заєць, М. М. 1995. Заключення про результати обстеження фрагментів деревини з розкопок давньоруського поселення Автуничі. В: Моця, О. П., Коваленко, В. П., Готун, І. А., Шевцова, Л. В., Петраускас, А. В., Сорокін, С. В., Семенов, Н. В., Барковский, О. А., Васюта, О. О., Кондратьев, І. В. *Звіт про роботи Дніпровської давньоруської експедиції в 1995 р.* НА ІА НАНУ, 1995/9, с. 176-178.

Заикин, Ф. И. 1904. *Кустарные промыслы Старооскольского уезда Курской губернии*. Курск: Курское губернское земство.

Колчин, Б. А. 1968. *Новгородские древности. Деревянные изделия*. Москва: Наука. Свод археологических источников, Е 1-55.

Лысенко, П. Ф. 1969. Раскопки городища древнерусского Давид-Городка в 1967 году. В: Будько, В. Д., Лысенко, П. Ф., Поболь, Л. Д., Чернявский, М. М. (ред.). *Древности Белоруссии: Доклады к конф. по археологии Белоруссии (март 1969)*. Минск: б. и., с. 352-382.

Мовчанівський, Т. М. Б. р. *Райковецьке феодальне городище*. НА ІА НАНУ, авт. фонд, спр. 11.

Мовчанівський, Т. М. 1935. Райковецьке городище XI—XIII ст. (попереднє повідомлення про дослідження городища за 1929—1934 рр. *Наукові записки ІМК*, 5—6, с. 125-176.

Носков, З. А. 1955. *Плотничные и столярные работы*. Киев: Академия архитектуры УССР.

Плотников, С. И. 1924. *Разработка леса и лесные промыслы*. Москва: Кооперативное издательство.

Раппопорт, П. А. 1956. *Очерки по истории русского военного зодчества X—XIII вв.* Москва; Ленинград: АН СССР. Материалы и исследования по археологии СССР, 52.

- Раскатов, П. Б. 1965. Заключение об исследовании древесины с городища Титчиха. В: Москаленко, А. Н. *Городище Титчиха*. Воронеж: ВГУ, с. 265-266.
- Сагайдак, М. А., Занкин, А. Б., Тимошук, В. Н. 1987. *Отчет Подольской постоянно действующей экспедиции за 1987 год*. НА ІА НАНУ, 1987/26.
- Сергеева, М. С. 2010. Давньоруські дерев'яні вироби з гори Киселівка. *Археологія*, 3, с. 89-94.
- Сергеева, М. С. 2011. Дерев'яні вироби повсякденного вжитку з Колодяжина. *Археологія*, 4, с. 98-107.
- Сергеева, М. С. 2015. *Майстри з обробки дерева та кістки давньоруського міста Воїня*. Київ, Харків: Майдан.
- Сергеева, М. С., Черненко, О. Є. 2016. Дерев'яні вироби з давньоруського Чернігова (матеріали розкопок 2006 р. на території Чернігівського дитинця). *Археологія*, 1, с. 32-42.
- Сукачев, В. Н. 1940. *Определитель древесных пород*. Москва: Гослестехиздат.
- Тарабардина, О. А. 2008. О дендрохронологическом исследовании деревянных сооружений городка на Маяте. *Новгород и Новгородская земля*, 22, с. 53-60.
- Филиппов, Н. А. 1913. *Кустарная промышленность России. Промыслы по обработке дерева*. Санкт-Петербург: Якорь.
- Хатер, Дж. 1999. Использование дерева в средневековом Новгороде — предварительные результаты. *Новгород и Новгородская земля*, 13, с. 46-57.
- Шекун, О. В., Веремейчик, О. М. 1999. *Давньоруське поселення Ліскове*. Чернігів: Деснянська правда.
- Barnycz-Gupieniec, R. 1974. *Drewniane budownictwo mieszkalne w Gdańsku w X—XIII wieku*. Gdańsk: Gdańskie towarzystwo naukowe. Prace komisji archeologicznej, 8.
- Byrska, E. 1955. Budownictwo w gdańskiej dzielnicy rybackiej w XII i XIII wieku. *Studia wszesnośredniowieczne*, 3, s. 217-232.
- Zaiets, M. M. 1995. Zakliuchennia pro rezultaty obstezhenia frahmentiv derevyny z rozkopok davnoruskoho poselennia Avtunychi. In: Motsia, O. P., Kovalenko, V. P., Hotun, I. A., Shevtsova, L. V., Petrauskas, A. V., Sorokin, S. V., Semeniuk, N. V., Barkovskiy, O. A., Vasiuta, O. O., Kondratiev, I. V. *Zvit pro roboty Dniprovskoi davnoruskoi ekspeditsii v 1995 r.* NA ІА НАНУ, 1995/9, p. 176-178.
- Zaikin, F. I. 1904. *Kustarnye promysly Starooskolskogo uезда Kurskoi gubernii*. Kursk: Kurskoe gubernskoe zemstvo.
- Kolchin, B. A. 1968. *Novgorodskie drevnosti. Dereviannye izdeliia*. Moskva: Nauka. Svod arkheologicheskikh istochnikov, E 1-55.
- Lysenko, P. F. 1969. Raskopki gorodishcha drevnerusskogo David-Gorodka v 1967 godu. In: Budko, V. D., Lysenko, P. F., Pobel, L. D., Cherniavskii, M. M. (eds). *Drevnosti Belorussii: Doklady k konf. po arkheologii Belorussii (mart 1969)*. Minsk: b. i., p. 352-382.
- Movchanivskiy, T. M. B. r. *Raikovetske feodalne horodyshe*. NA ІА НАНУ, avt. fond, spr. 11.
- Movchanivskiy, T. M. 1935. Raikovetske horodyshe XI—XIII st. (poperednie povidomlennia pro doslidzhennia horodyshecha za 1929—1934 rr. *Naukovi zapysky ІІМК*, 5—6, p. 125-176.
- Nosikov, Z. A. 1955. *Plotnichnyye i stolyarnyye raboty*. Kyiv: Akademiia arkhitektury USSR.
- Plotnikov, S. I. 1924. *Razrabotka lesa i lesnye promysly*. Moskva: Kooperativnoe izdatelstvo.
- Rappoport, P. A. 1956. *Ocherki po istorii russkogo voennogo zodchestva X—XIII vv.* Moskva; Leningrad: AN SSSR. Materialy i issledovaniia po arkheologii SSSR, 52.
- Raskatov, P. B. 1965. Zakliuchenie ob issledovanii drevesiny s gorodishcha Titchikha. In: Moskalenko, A. N. *Gorodishche Titchikha*. Voronezh: VGU, p. 265-266.
- Sagaidak, M. A., Zankin, A. B., Timoshchuk, V. N. 1987. *Otchet Podolskoi postoianno deistvuiushchei ekspeditsii za 1987 god*. NA ІА НАНУ, 1987/26.
- Serhieieva, M. S. 2010. Davnoruski dereviani vyroby z hory Kyselivka. *Arkheolohiia*, 3, p. 89-94.
- Serhieieva, M. S. 2011. Dereviani vyroby povsiakdennoho vzhytku z Kolodiazhyna. *Arkheolohiia*, 4, p. 98-107.
- Serhieieva, M. S. 2015. *Maistry z obrobky dereva ta kistky davnoruskoho mista Voinia*. Kyiv; Kharkiv: Mайдан, 2015.
- Serhieieva, M. S., Chernenko, O. Ye. 2016. Dereviani vyroby z davnoruskoho Chernihova (materialy rozkopok 2006 r. na terytorii Chernihivskoho dytyntsia). *Arkheolohiia*, 1, p. 32-42.
- Sukachev, V. N. 1940. *Opredelitel drevesnykh porod*. Moskva: Goslестekhizdat.
- Tarabardina, O. A. 2008. О дендрохронологическом исследовании деревианых сооружений городка на Маяте. *Новгород и Новгородская земля*, 22, p. 53-60.
- Filippov, N. A. 1913. *Kustarnaia promyshlennost Rossii. Promysly po obrabotke dereva*. Sankt-Peterburg: Yakor.
- Khater, Dzh. 1999. Ispolzovaniye dereva v srednevekovom Novgorode — predvaritelnye rezultaty. *Novgorod i Novgorodskaya zemlia*, 13, p. 46-57.
- Shekun, O. V., Veremeichyk, O. M. 1999. *Davnoruske poselennia Liskove*. Chernihiv: Desnianska pravda.
- Barnycz-Gupieniec, R. 1974. *Drewniane budownictwo mieszkalne w Gdańsku w X—XIII wieku*. Gdańsk: Gdańskie towarzystwo naukowe. Prace komisji archeologicznej, 8.
- Byrska, E. 1955. Budownictwo w gdańskiej dzielnicy rybackiej w XII i XIII wieku. *Studia wszesnośredniowieczne*, 3, s. 217-232.

REFERENCES

- Aulikh, V. V. 1972. *Zymnivske horodyshe — slovianska pamiatka VI—VII st. n. e. v Zakhidnii Volyni*. Kyiv: Naukova dumka.
- Bogomazova, T. G. 1999. *Kustarnye derevoobrabatvayushchie promysly ukrainsev v kontse XIX — nachale XX vv. (proizvodstvo dereviannoi utvari)*. Sankt-Peterburg: Muzei antropologii i etnografii im. Petra Velikogo.
- Vikhrov, V. E. 1959. *Diagnosticheskie priznaki drevesiny glavneishikh lesokhoziaistvennykh i lesopromyshlennykh porod SSSR*. Moskva: AN SSSR.
- Gammerman, A. F., Nikitin, A. A., Nikolaeva, T. L. 1946. *Opredelitel drevesin po mikroskopicheskim priznakam s albomom mikrografii*. Moskva; Leningrad: AN SSSR.
- Goncharov, V. K. 1950. *Raikovetskoe gorodishche*. Kyiv: AN USSR.
- Hotun, I. A. 2003. Типы будивел. In: Motsia, O. P. (ed.). *Selo Kyivskoi Rusi (za materialamy pivdenorusskykh zemel)*. Kyiv: Shliakh, p. 156—182.

M. S. Serhieieva

WOODEN ARTEFACTS FROM RAIKY HILLFORT

The article deals with a timber used in the wood-working of the population of Raiky hillfort (now Berdychiv Region of Zhytomyr Oblast). Wooden artefacts preserved in the Scientific Repository of the Institute of Archaeology of the National Academy of Sciences of Ukraine also were introduced into scientific circulation. The work is based on two information blocks: archival data (the manuscript of T. M. Movchanivskiy) and data on the study of the materials of the Repository carried out by the author.

Archival materials allow us to talk about wood used in construction. The main building material was oak (*Quercus* sp.), birch was also used (*Betula* sp.), and individual details could be made of lime tree (*Tilia* sp.).

A knife handle, a fragmented spinning comb, fragments of carved and turned vessels, a handle of a tool (maybe of a shovel) represent the materials from the Repository. Such species of wood as alder (*Alnus* sp.) for turned and carved vessels and a knife handle, birch (*Betula* sp.) for a fragment of a thick-walled carved ves-

sel, pear for a comb (*Pyrus* sp.), oak (*Quercus* sp.) for a shovel handle (?), and hazel (*Corylus* sp.) for a fragment of a cooperage hoop were identified.

Thus, local resources were used in various areas of wood processing.

The conducted research contribute to the expansion of the existing database on the archaeological wood. In the future, this will allow the use of the information obtained in the context of the study of palaeoeconomy and economic activity of the population of Ancient Rus.

Keywords: Dnipro right bank area, Ancient Rus, Raiky hillfort, wood processing, timber.

Одержано 07.11.2017

СЕРГІЄВА Марина Сергіївна, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, Інститут археології НАН України, пр. Героїв Сталінграда 12, Київ, 04210, Україна, *serhieieva_maryna@iananu.org.ua*.

SERHIEIEVA Maryna Serhiivna, PhD, Senior Research Fellow of the Institute of Archaeology, the National Academy of Sciences of Ukraine, Heroiv Stalingrada ave. 12, Kyiv, 04210, Ukraine, *serhieieva_maryna@iananu.org.ua*.